

Сабиров М. Э.

УЛУТ СЫЙМЫГЫ – АБСАМАТ МАСАЛИЕВ!

Сабиров М. Э.

АБСАМАТ МАСАЛИЕВ – ГОРДОСТЬ НАЦИИ!

M. E. Sabirov

ABSAMAT MASALIYEV – THE PRIDE OF THE NATION!

УДК:82.821

Бул макалада көрүнүктүү коомдук жана саясий ишмер Абсамат Масалиевдин мамлекеттик ишмердүүлүгү каралды.

Негизги сөздөр: бийлик, совет коому, жаңы саясий партиялар, уюмдар, саясий экономикалык реформалар.

В статье рассматривалась государственная деятельность видного общественного и политического деятеля Абсамата Масалиева.

Ключевые слова: власть, советское общество, новые политические партии, организации, политические, экономические реформы.

In this article were considered the political activity of famous social and political figure Absamat Masaliev.

Key words: power, soviet society, a new political party, organization, political and economic reforms.

Бийлик жана коом, экөө бири-биринен өз ара укуктук, моралдык аныкталган эрежелердин тутумунда жашайт. Же бул эки коомдук социумдун мыйзам аркылуу белгиленген так аракеттери белгиленүү менен иш алынып, аракеттенет. Коомчулук табийлик жана анын функциясы тарыхында, коомдо пайда болгон ар кандай социалдык жана саясий күчтөрдүн калыптануусу, алардын бийлик менен элдин ортосундагы саясий, моралдык-этикалык принциптери антикалык, кайра жаралуу доорлорунан башталып, бүгүнкү күнгө чейин уланууда.

Бийлик же саясий элитага карата учурдагы коомчулук тарабынан коюлган талап – тарыхый калыптанып келе жаткан демократиялык принциптерди ишке ашыруу. Башкача айтканда биздин өлкөдө өткөн кылымдын акыркы мезгилдеринен башталган тоталитардык системанын кыйрашынан кийинки өнүгүүнүн саясий системасын тандоо жолунун өнүгүшү болуп саналат. Пост советтик мейкиндикте Кыргыз мамлекетинин саясий өнүгүүсү Борбордук Азия чөлкөмүндөгү мамлекеттерден айырмаланып, саясий өнүгүү жолун демократиялык нукка бура алгандыгы менен айрымаланган.

Жогоруда биз белгилеген кыргыз коомчулугундагы саясий бурулуштардын багытын аныктоодо, албетте жаңыланган коомдук саясий уюмдар, алардын лидерлери менен катар эскипартиялык жетекчилердин да ролу бар. Мындай тарыхый бурулуштун мурунку советтик республикаларынын саясий багытын аныктоо жолунда коомдук саясий ишмер А.Масалиевдин орду өзгөчөлөнөөрүн баса белгилөө керек.

А. Масалиевдин адамдык да, саясий да бейнесин талдап чыкканда, бир катар өңүттөрдөн бул инсандын таң калаарлык кайталангыс сапаттары ачылып, табигый таланты менен катар саясий ишмердүүлүгүндө жалпы эле коомчулукка үлгү катары кабыл алынаары ырасталат. Биз А.Масалиевдин турмуш-жолун, кулк-мүнөзүн, саясий карьерасын, жан

өмүрүнүн акыркы мезгилиндеги өлкө саясатындагы көз-караштарын талдап, анын кыргыз коомчулугунда «Улуу саясий инсан» экендигине ынаабыз [1].

А. Масалиевдин өмүр-жолундагы саясий ишмердүүлүк мезгилин негизинен үч этапка бөлүп карообуз керек:

Биринчи: советтик-партиялык жетекчилик кызматарда иштеген мезгили;

Экинчи: Кыргыз мамлекетин башкарган жетекчи;

Үчүнчү: КПСС БКнин идеология бөлүмүнүн насаатчысы, Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутаты.

А.Масалиевдин саясий ишмердүүлүгүнүн биринчи мезгили советтик партиялык кызматтарды аркалап, өз учуруна жараша коомдогу мыкты коммунисти болууга татыган: эмгек жолун 1956-жылы «Кызыл Кыя көмүр» руда башкармалыгында, андан соң бир катар жооптуу кызматтарда үзүрлүү эмгектенип, 1979-жылы январь айынан тартып А. Масалиев Ысык-Көл обкомунун биринчи катчысы болуп шайланган. Облустун экономикасына, маданиятына, калктын социалдык абалынын жогорулашына белгилүү салым кошкон. Өз милдетин абийирдүүлүк жана ар-намыс менен аткарып келген [2].

1985-ж. ноябрь айында Кыргызстан КП БКнин Пленумунда А. Масалиев биринчи катчылыкка шайланат. Бул мезгилден А. Масалиевдин саясий ишмердүүлүгүнүн экинчи мезгили башталат. Аталган кызматта – Кыргызстандын жетекчилик ордунда иштеген мезгили бул инсандын өз позициясын алмаштырбаган таза коммунист, өлкөдөгү кадр маселесин чечүүдө адилеттүү чечимдерди кабыл алган. Мурунку жетекчилерден айырмаланып тууганчылык, трайбализм, түндүк-түштүккө бөлүү саясаты А. Масалиевдин оюнан сырт көрүнүш болгон.

1985-жылдан тарта, Советтер Союзунун жетекчилигине М. Горбачевдин келиши менен социалисттик державада саясий-экономикалык реформалар жүргүзүлүп, советтик-тоталитардык режимдин багыты кандайдыр бир багытка карай өзгөрө баштайт. Жаңыланган өлкөнү курууга багытталган «Кайра куруу» программасына ылайык коомду демократиялаштыруу, айкындык программаларына ылайык Кыргызстандын да ички саясий турмушунда өзгөрүүлөр башталат. Бул процессти ишке ашыруу албетте А. Масалиевдин ишмердүүлүгү менен байланыштуу. Кайсы бир деңгээлде ой-пикирдин эркиндиги БМКда пайда болуп, журналисттер, жазуучулар ж. б. интеллигенция өкүлдөрүнүн саясий ойлору жайыла баштап, майда коомдук саясий бейформал уюмдар түзүлө баштайт. «Элдик фронт», «Кыргызстандын демократиялык кыймылы» (КДК), «Ашар» сыяктуу саясий уюмдар бир партиялуулук башка-

рууга каршы маанайлар өсүп олтурган. Эркин коомдук басылмалар чыга баштап ар кандай коомдук-саясий уюмдардын, коомдук пикирлердин жарыяланышына шарт түзүлө баштайт. Аталган процесстердин ишке ашышына ККП БКнин 1-катчысы А. Масалиевдин саясий реформалык багыты жол берген. Салыштырмалуу коңшу Орто Азиялык өлкөлөрдөн айрымаланып, коомдук бейформал уюмдардын пайда болушу жана өсүшүнө мүмкүнчүлүктөр Кыргызстанда түзүлө баштаган. Коомдук аң-сезимдин өзгөрүшү – антикоммунисттик, борборго каршы маанайлардын күчөшү ал учурда мыйзам ченемдүү кубулуш болуп, соккуну антисоветтик идеологиянын коргоочусу катары коммунистер алууга туура келген [3].

Мындай саясий кырдаалда А. Масалиевге Кыргызстандагы радикалдуу аракеттеги саясий уюмдардын лидерлери тарабынан күнөө коюулар башталган: «Борбордун көзүн караган», «чечкинсиз» деген сыяктуу. Бирок, А. Масалиев курулай популизмге, жасалма харизмге далаалаттанбастан реалдуу саясий-экономикалык кырдаалга карата иш алып барганы кийин бааланып олтурат. Өздөрүн демократиялык кыймылдын өкүлдөрү санаган бир катар саясий лидерлер, Кыргызстандагы демократиялык принциптерди ишке ашырууда тоскоол фигура жана Ош окуясы тууралуу күнөөлөп, А. Масалиевдин Кыргыз ССРнин Жогорку Советинин төрагалыгынан кетишин да талап кылышкан.

1990-ж. октябрда Кыргыз ССРнин Жогорку Советинин сессиясында өлкөгө президенттик башкаруу киргизүү чечимине ылайык, А. Масалиевдин президенттикке талапкерлиги коюлуп, андан өткөн эмес [4]. Себеби, шайлоонун добушун саноодо эсептөө комиссиясы атайылап көз жазгыруучулук иштерин жүргүзгөн. Баса белгилей кетчү нерсе, А. Масалиев өзүнүн чынчылдыгынан тайбай, шайлоо процесстердин тазалыгын камсыз кылуу аракеттеринин негизинде, өз абийирин түбөлүккө сактап калды. Башка коңшу мамлекеттердин жетекчилеринен айырмачылыгы мына ушунда. Администрациялык күчтү колдонуу менен жетекчилик өмүрүн узартып алууга толук мүмкүнчүлүгү болсо да, андай ыплас кадамдардан алыс кармана алган.

А. Масалиевдин саясий медесинин токтугу, дагы бир сапаты амалга тырышпастан өз каалоосу менен өлкөнүн саясий стабилдүүлүгүн биринчи коюу менен, 1991-ж. апрелде ККП БКнин төрагалыгынан баш тартышы болгон. *Үчүнчү мезгил.* А. Масалиевдин ишмердүүлүгүн саясий оппоненттери айыптагандай эмес, кайра тескерисинче коомчулук инсандык сапатынын улуулугун баалап, 1991-ж. КПСС БКнин идеология бөлүмүнүн насаатчылыгына чакырылып, Кыргызстан КП АКнин төрагалыгына эки ирет: 1992. октябрь – 1993 март, 1995-ж. сентябрь – 2004-ж. июль; Кыргыз Республикасынын экинчи жана үчүнчү чакырылышындагы Жогорку Кеңешине депутаттыкка шайлашкан.

А. Масалиев ККП БКнин төрагалыгынан баш тартып, аталган кызматтан кеткенден кийин 1991-ж. Москвага КПСС БКнин идеология бөлүмүнүн насаатчылыгына чакырылып, ал жерде 1991-ж. декабрына чейин, башкача айтканда официалдуу Советтер

Союзу таркалганга чейин эмгектенген. Ошондой эле, КПСС БКнин саясий мүчөсү болуп шайланган. Белгилей кетчү нерсе, көп улуттуу ири держава СССРдин жогорку партиялык башкаруу структурасынын кыргыз улутунан мүчөлүккө кирген жападан-жалгыз өкүлү А. Масалиев болуп саналат. Андан соңку мезгилдерде А. Масалиев коммунисттик позициясын бекем кармап, ККПнын эки жолу төрагалыгына шайланат [5].

1995-ж. Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин мыйзам чыгаруу палатасына депутаттыкка биринчи турдун жыйынтыгы менен шайланган. 1995-ж. 24-декабрда Кыргыз Республикасынын Президентин шайлоо боюнча А. Масалиев талапкерлигин коюп, шайлоонун жүрүшүндө катуу администрациялык күчкө карабастан, Кыргызстандын көп региондору аны колдогон. Бирок, адилетсиз, ыплас өткөн шайлоонун жыйынтыгы БШКда бурмаланып, жасалма түрдө А. Акаев жеңүүчү болуп табылган. Шайлоонун жүрүшүнө нааразы, жыйынтыгына жийиркенген бир катар түштүк аймагындагы райондордун шайлоочуларынын бийликке каршы пикирин билдирип, массалык чыгуу ойлоруна А. Масалиев макул болгон эмес. Бул тууралуу БМКнын журналисттери берген суроолорго А. Масалиевич бийликтен «өлкөнүн стабилдүүлүгү» жогору экендигин билдирген [6].

2000-ж. кезектеги парламенттик шайлоодо А. Масалиев кайрадан Кадамжай районунун аймагынан Жогорку Кеңешке депутат болуп шайланды. Кыргыз парламентинин депутаттарынын катарында жүрүп, бул мезгили өмүрүнүн акырына чейин уланды. Жогорку Кеңештин депутаты ишмердүүлүгү мезгилинде А. Масалиев парламентте оппозициялык маанайдагы өзгөчө орду бар, өзүн салакада алып жүргөн саясатчы катары белгилүү болду. Өлкөнүн таланып-тонолуусуна, менчиктештирүүгө, Үзөңгү-Кууш аймагынын Кытайга берилүүсүнө каршы позицияларда турду.

А. Масалиевдин Кыргыз мамлекетинин тарыхында жубардай таза, принципиалдуу, адилет жана чынчыл кыргыз коомчулугунда эң таза мамлекеттик ишмер жана саясатчы катары аты калды. Эгер кыргыз коомчулугу бул инсанды баалап, бийликке бир канча мезгил калтырганда, кийинки жетекчилердин үй-бүлөлүк режиминен, таланып-тонолуудан, регионализм, трайбализм, коррупция сыяктуу илдеттердин алдын алган бир кыйла таза коом курулмак деген пикир ар бир атуулдун оюна түшпөй койбойт. А. Масалиевдин тунук саясий аң-сезими, жүрүм-туруму азыркы ар тарабынан деградацияланган кыргыз коомчулунда эми сезилип, кечиге бааланып, бүгүнкү күндүн абадай үлгүсүнө айланып олтурат.

Адабияттар:

1. Масалиев А. “Советтик доордон үзүндүлөр” Б., 1996-ж.;
2. Смадияров С. “Советтик кыргызстандын саясий мамлекеттик жетекчилери” (1924-1991жж.), Ош-2012-ж.;
3. “Кыргызстан энциклопедиясы” (Б., 2001-ж.);
4. Осмонов Ө., Асанканов А. История кыргызстана, Б., 2003;
5. Масалиев А. “Народ должен знать правду” Б., 2004-ж.;

e-mail:www. google. Ru

Рецензент: к.и.н., доцент Акматова А. Т.